

Naar het toilet!

Bernard ter Haar, 29 augustus 2015

Als kennissen mij India aanbevelen als toeristische attractie roep ik al jaren dat ik pas naar dat land toe ga als ze er fatsoenlijke riolering hebben aangelegd en de mensen er normaal naar het toilet gaan. Ik ga dus nooit naar India, moet je dan wel denken.

Je kunt ook anders denken. Ik was vorige week op werkbezoek in Cambodja. In Cambodja is een district, één van de negentig die ze daar hebben, waar drie jaar geleden nog 84% van de inwoners zijn behoefte in het veld deed. Dat is in Cambodja heel gebruikelijk, maar die 84% was ook in dat land wel veel. Zestien procent gebruikte dus een toilet. We zijn drie jaar verder, en inmiddels zijn de percentages omgedraaid. 88 Procent van de mensen doet zijn behoefte niet meer in het veld, maar op een toilet. Het district hoopt aan het einde van dit jaar op honderd procent uit te komen, als eerste district van Cambodja. Ze gaan het vieren met een mooie happening, met ook de minister uit Phnom Penh erbij. Met dank aan de Nederlandse ontwikkelingsorganisatie SNV, die deze gedragsverandering begeleidt, en de Stone foundation, die dit programma financiert. Een mooi stukje ontwikkelingswerk? Ja, het gaat hier om een plattelandsdistrict, de bevolking is arm, en de centrale overheid van Cambodja doet weinig voor het platteland. Maar als je die bevolking op grote schaal ziet rondlopen met een mobiele telefoon komen er toch wat vragen. Hoezo ontwikkeling? Is het ontwikkelen van een mobiel telefoonnetwerk, en het gebruik ervan, niet veel ingewikkelder en kostbaarder dan het regelen van toiletgebruik? Ontwikkeling is hier dus vooral verandering, gedragsverandering.

Hé, daar zijn westerse landen ook mee bezig! Het VK heeft een speciaal 'behavioural insights team' (BIT), en ook de Nederlandse rijksoverheid is een programma gestart om kennis gebaseerd aan gedragsveranderingsinstrumenten te werken.

Dus extra interessant om iets meer te vertellen over het programma in Cambodja.

Zoals gezegd, SNV begeleidt het programma, maar het eigenaarschap ligt bij de mensen zelf. De mensen kopen zelf hun toilet. De SNV mensen zijn er ook helemaal niet blij mee, als andere hulporganisaties toiletten gratis verstrekken. Met gratis een product uitdelen verander je zelden duurzaam het gedrag.

De insteek van SNV was in eerste instantie sterk gericht op de gezondheid van de mensen. Geen open-veld ontlasting, schoon drinkwater gebruiken en de handen wassen. Maar kijk naar het rookgedrag of het eetgedrag van onszelf. Vertellen dat roken slecht is voor de gezondheid en veel eten ook, verandert het gedrag van maar veel te weinig mensen. Dus heeft SNV uitgebreid onderzocht wat mensen prikkelt om een toilet aan te schaffen, vooral omdat ze het vervelend vinden om in het open veld te ontlasten. Natuurlijk komt dan het vaak ziek zijn in beeld als prikkel. Dat is voor de scholen ook een belangrijk punt. Goede toiletten en gelegenheid om handen te wassen levert veel minder kinderen met diarree op. Schaamte is ook een prikkel. Schaamte naar de omgeving dat jij het veld nog in moet, maar ook schaamte naar bezoekers, die je het veld in moet sturen. Het hebben van een toilet levert een statusverhoging op. Angst bleek ook een grote prikkel. Angst voor slangen, geesten en enge mannen. Ouders zijn bezorgd over hun opgroeiende dochters. En niet zonder reden, weten we nog van een paar recente verkrachtingszaken in India die de Nederlandse kranten wisten te halen. Het promotiemateriaal in de campagne speelde op al deze prikkels in. Dat is stap 1.

De gelegenheid creëren is stap 2. Daarvoor is het programmateam gaan praten met lokale ondernemers, of zij ook simpele toiletten konden en wilden produceren en installeren voor een redelijke prijs. Dat lukte, voor ongeveer 50 US dollar kon de belangrijkste voorziening, ook ondergronds, worden aangelegd. Het huisje er omheen kunnen de meeste plattelanders zelf heel goed organiseren. Vijftig dollar is voor een arme plattelander best veel geld. Maar alles is relatief. De voorlichters vergeleken het bedrag met de prijs van een mobiele telefoon, en van een motorfiets.

Stap 3 was het creëren van ambitie. Jullie kunnen van het slechtste district het beste worden als het om sanitatie gaat! Er komt een soort wedstrijdelement in. Welk dorp, welke gemeente is al vrij van open-veld ontlasting. Die krijgt een bordje aan de ingang van het dorp. Op maandelijkse bijeenkomsten wordt de stand gedeeld, op hoeveel procent zit je al, wat zijn je problemen, hoe help je de allerarmsten, hoe organiseer je dat ook de scholen meedoen?

Foto 1: maandelijkse rapportage bijeenkomst

En zo is het allemaal gebeurd. De angsten verdwenen, de meisjes veilig naar de wc, ook 's nachts, de gezondheid vooruit. Het zal nooit meer anders worden, de mensen hebben het zelf gedaan en willen niet meer terug naar vroeger.

Het is ontzettend inspirerend om het mee te maken. Om de voorlichters te zien rondlopen in T-shirts met een opschrift (in het Khmer): ik heb een toilet, u ook? Om uitgenodigd te worden door trotse dorpsbewoners om hun toilet te komen bekijken.

Het is minder inspirerend om te weten dat heel veel andere NGO's in Cambodja ook aan sanitatie werken. Ieder op zijn eigen plek, op zijn eigen manier. Lang niet allemaal effectief. Geen sprake van een landsbrede campagne. Donoren hebben hun eigen ideeën en wensen. De centrale overheid bewijst lippendienst en weinig meer. Het kan dus nog beter, en dat is dan wel weer inspirerend!

Foto 2: het SNV team rondom een trotse toiletbezitter

P.s.1 Op de SNV site snvworld.org is nog veel meer te lezen over het werk van SNV.
P.s. 2 het is natuurlijk wel een beetje inconsistent om naar zo'n district in Cambodja te reizen na het zelf opgelegde reisverbod naar India. Soms kan een mens heel tevreden zijn met inconsistenties...